

**BAXSHICHILIKDA AN'ANAVIY CHOLG'U ASBOBLARINING ROLI
VA ULARNING RAMZIY MA'NOSI**

Aliasqarova Sarbinaz Yunus Rajabiy nomidagi

Òzbek milliy musiqa san'ati instituti 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Yunus Rajabiy nomidagi

O'zMMSI Ilmiy bo'lim boshlig'i, dotsent Asatillo Sunnatillayev

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'zbek xalq baxshichilik san'atida an'anaviy cholg'u asboblarning tutgan o'rni va ularning ramziy ma'nolari tahlil qilinadi. Baxshi ijodi nafaqat so'z va qo'shiq orqali, balki milliy cholg'u asboblari — dutor, gijjak, doira kabi vositalar orqali ham tinglovchilarga kuchli estetik ta'sir ko'rsatadi. Bu cholg'ular baxshi ijrosining ajralmas qismi bo'lib, doston voqealarini dramatik yoki lirika ohangida tasvirlashda muhim vazifani bajaradi. Maqolada dutorning xalq tasavvuridagi "hayot va o'lim", "yer va osmon" timsollari, gijjakning dard va iztirob ramzi, doiraning esa xalq birligi va marosimiy muqaddaslik ramzi sifatida talqin etilishi ilmiy jihatdan yoritilgan. Shu orqali baxshichilikda musiqaning nafaqat badiiy, balki ramziy va falsafiy qatlamlari ham ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *baxshichilik, cholg'u asboblari, dutor, gijjak, doira, epik ijro, ramziy ma'no, milliy meros, estetik ta'sir, xalq og'zaki ijodi.*

Asosiy qism

○ **Baxshichilik va cholg'u asboblari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik**

Baxshichilik san'ati o'z mohiyatiga ko'ra musiqiy-epik an'anaga asoslanadi. Baxshi nafaqat dostonni kuylab beradi, balki uni cholg'u asboblari yordamida estetik jihatdan bezatadi. An'anaviy baxshilar asosan dutor, gijjak va doira kabi cholg'ulardan foydalangan. Har bir asbob baxshining ovozini kuchaytiruvchi va dostonning mazmunini boyituvchi ramziy vosita sifatida xizmat

qiladi¹. Bu jarayonda cholgʻu faqat musiqiy joʻrnavor emas, balki xalqning qadimiy dunyoqarashini ifodalovchi vosita hisoblanadi.

○ **Dutor — hayotiylik va lirikaning ramzi**

Dutor baxshilar uchun eng muhim cholgʻulardan biri sanaladi. Ikki torli bu asbobning sodda, ammo chuqur ohanglari xalq hayoti, uning mehnati va ichki kechinmalarini ifodalaydi. Dutor ovozi koʻpincha insonning yurak urishini, hayotning uzluksiz oqimini ramziy tarzda aks ettiradi². Shu bois baxshi doston kuylashda dutorning ohanglari orqali voqealarga lirizm, qahramonlik yoki iztirobiy ruh bagʻishlaydi. Oʻzbek baxshilarining “Alpomish” yoki “Goʻroʻgʻli” kabi dostonlarni dutor joʻrligida ijro etishi asarning epik nafosatini yanada oshiradi.

○ **Gijjak — dard va iztirob timsoli**

Baxshichilikda ishlatiladigan yana bir muhim cholgʻu — gijjakdir. Uning yoqimli, biroq biroz gʻamgin ohanglari inson qalbidagi dard, sogʻinch va iztirobni ifodalaydi³. Gijjak chalinar ekan, u tinglovchida ruhiy sezgirlikni oshiradi, doston voqealarining dramatik sahnalarini yanada kuchliroq ifodalaydi. Masalan, qahramonning ayriliq yoki kurash paytidagi kechinmalari gijjak orqali taʼsirchanlik kasb etadi. Shu maʼnoda gijjak baxshichilikda musiqiy dramatzatsiyaning ramziy vositasi sifatida qadrlanadi.

○ **Doira — marosimiy muqaddaslik va xalq birligi ramzi**

Doira qadimdan oʻzbek xalqining turli marosimlari va bayramlarida muqaddas cholgʻu sifatida qoʻllangan. Baxshichilik jarayonida doira dostonning ritmini belgilaydi, uning ruhiy energiyasini kuchaytiradi⁴. Doira sadolari tinglovchilarda jamoaviylik hissini uygʻotadi, xalq birligi va hamjihatligini ramziy tarzda ifodalaydi. Shuningdek, doira ovozining aylana shakldagi ramziy maʼnosi kosmos, vaqt va abadiylik tushunchalari bilan bogʻlanadi.

¹ Joʻraboyev, A. Oʻzbek xalq baxshiligi sanʼati. Toshkent: Fan nashriyoti, 2008, 45-bet.

² Karimov, B. “Dutorning ramziy maʼnolari va xalq ijodida tutgan oʻrni”, Sanʼat va madaniyat jurnali, №2, 2015, 33-bet.

³ Saidov, Sh. Oʻzbek xalq cholgʻulari tarixi. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2012, 71-bet.

⁴ Rahmonov, N. “Doiraning marosimiy funksiyalari”, Folklorshunoslik izlanishlari, №4, 2019, 54-bet.

○ **Ramzlarning falsafiy talqini**

Baxshichilikda cholgʻu asboblarning ramziy maʼnolari oddiy estetik vosita emas, balki xalq dunyoqarashining ifodasidir. Dutor hayot va lirikaning timsoli boʻlsa, gijjak iztirob va kurashni, doira esa birlashuv va muqaddaslikni ifodalaydi. Bu jihatlar baxshichilikni nafaqat ogʻzaki ijod, balki falsafiy-ruhiy hodisa sifatida ham yuksak darajaga koʻtaradi⁵. Shu bois cholgʻular baxshi ijrosida xalq ruhiyatini, qadriyatlarini va milliy oʻzlikni asrab keluvchi ramziy belgilar vazifasini bajaradi.

Xulosa

Xalq baxshichiligi sanʼati oʻzbek milliy madaniyatining bebaho boyligi sifatida asrlar davomida xalq ruhiyatini, dunyoqarashini va estetik didini ifodalab kelgan. Baxshichilikda qoʻllanilgan anʼanaviy cholgʻu asboblari — dator, gijjak va doira nafaqat musiqiy joʻrnavezlik vazifasini bajargan, balki ramziy-falsafiy maʼnolarga ega boʻlgan. Dutor hayotning lirizmi va davomiyligini, gijjak inson qalbidagi iztirob va sogʻinchni, doira esa xalq birligi va muqaddaslikni timsol qilgan. Bu cholgʻular orqali baxshilar doston voqealarini yanada taʼsirchan, badiiy va falsafiy qatlamlarga boy shaklda tinglovchilarga yetkazgan. Shunday qilib, anʼanaviy cholgʻu asboblari baxshichilik sanʼatini yanada mukammal qilgan, uni xalqning maʼnaviy merosi sifatida saqlab qolishda muhim oʻrin tutgan. Shu jihatdan baxshichilik sanʼati va uning cholgʻulari oʻzbek milliy oʻzligining muhim ramzlari sifatida qadrlanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Joʻraboyev, A. Oʻzbek xalq baxshiligi sanʼati. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2008.
2. Karimov, B. “Dutorning ramziy maʼnolari va xalq ijodida tutgan oʻrni”. — Sanʼat va madaniyat jurnali, №2, 2015.
3. Saidov, Sh. Oʻzbek xalq cholgʻulari tarixi. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2012.

⁵ Qodirova, M. Baxshichilikning falsafiy asoslari. Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2020, 89-bet.

4. Rahmonov, N. “Doiraning marosimiy funksiyalari”. — Folklorshunoslik izlanishlari, №4, 2019.
5. Qodirova, M. Baxshichilikning falsafiy asoslari. — Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2020.
6. Mirzayev, T. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1981.
7. G‘aniyeva, Z. “Baxshichilik san’atida musiqa­ning badiiy-estetik o‘rni”. — Madaniyat va meros, №1, 2021.